

en zwavel, waarschuwend schreeuwend werklui, worstelend met de smeltkroezen, en wit vloeibaar ijzer vloot er sissend in de gaten der vormkisten. Dikke rook pralde uit den bodem en plassen vloeibaar, rillend ijzer stoltten en werden rood. In het immense damphol lichtten hier en daar cokesvuren, en olielampen flitsten roode lichtjes in wolken rook. Bij de hijschkransen waren groepen bezig kroezen te kantelen boven kisten, en groepjes liepen langzaam, stram onder een overgroot gewicht — dragend heel voorzichtig de armen om elkaar heen gestrengeld een volle kroes, vol kitsend, sissend ijzer, dat laaiend zwalpte, de gezichten verschroeïend en ze liepen langzaam, de dood in den pot in hun midden. Dan dropen de heete gezichten van zweet en in den rook wimmerden de olie-pitten in roode schijningen en de cokesvuren schenen geel uit.

Er werd gescholden, gewaarschuwd en gewerkt met inspanning. Om negen uur 's avonds was de gieterij dan een hel van damp en scherp zwavelgas, vol dikke warmte; later bleef slechts een enkel arbeider nog gebogen over een vormkist of moe omslenterend in vuurschijningen en knettering van smeulend hout. De anderen hadden voor en na hun jassen aangetrokken en waren naar huis gegaan nadat hun gietwerk klaar was.

Zoo was er in de gieterij vijf en veertig jaar gewerkt en er werden in dien tijd kapitale sommen verdiend. De laatste jaren was er nooit minder dan vijftien procent uitgekeerd aan de aandeelhouders en telkens kwam er meer werk, moesten er ateliers bijgebouwd en nieuwe machinerieën gesteld worden.

De fabriek had een goeden naam en de werklui waren er een weinig trotsch op bij Smitsers te werken, ofschoon er „schraalcenten” verdiend werd. Maar de Noord-Brabantsche arbeider is met weinig tevrêe en Smitsers en Co. gaven jaarlijks eenige duizenden guldens minder uit aan arbeidsloon dan dezelfde zaak in iedere andere provincie zou hebben moeten doen.

De heeren hadden nu een kleine drie honderd werklui in hun dienst en over die onderhoorigen regeerden ze van vader op zoon bijna een halve eeuw.

De grootvader van den tegenwoordigen

directeur en voornaamsten aandeelhouder: Johan Jacob Smitsers, had met eenige vrienden geld bijeen gebracht om er een atelier de „construction” mee op te richten waaruit langzamerhand de groote metaalgieterij en machinefabriek opgroeide, de gebouwen die in reusachtige groep, zwart berookt en somber even buiten de stad lagen, op een terrein, begraven onder bergen gesloopte werktuigen, die als skeletten van reuzendieren opgestapeld waren, zwartbruin roestig, om hooge muren, die door geen zon konden worden opgevroolijkt.

Ze regeerden er over. Soms rechtvaardig als er gestraft moest worden of beloond en overtuigden zich dan persoonlijk van 't gedrag van 't volk; soms ook bekommerden ze zich niets om de arbeiders en dit was de laatste eigenlijk ook 't liefst.

Dat was vooral als er iets buitengewoons in de familie voorviel. Even kwamen ze dan naar de fabriek om op 't kantoor te zeggen hoe ze gehandeld wilden hebben met orders en afleveringen, maar dachten te zeer aan zaken buiten het werk om.

Eerst later keerden ze tot hun werkleven: lange kantooruren en toertjes in de fabriek — terug.

Zoo deed Johan Smitsers, de tegenwoordige directeur net als zijn vader en grootvader die in de fabriek hadden gewerkt en voor hun zaken gestaan als degelijke fabrikanten met een voortdurenden tamelijk sterken honger naar geld.

Het bewustzijn rijke menschen te zijn was van vader op zoon meer positief geworden. Grootvader, eenvoudig burgerman met ondernemings-geest en wat geld, was tot zijn vijfen-twintigste jaar opzichter in een Antwerpse stoomsmederij. Hij probeerde toen met een eigen zaak in een der Noord-Brabantsche plaatsen en het lukte.

Toen hij stierf, oud en ópgererkt, schreide hij van spijt, dat hij zijn fabriek laten moest, die nu begon te gaan, die renderde en schreiend stierf hij.

En 't werd door zijn kinderen en kleinkinderen nog vaak verteld, dat papa en grootpa zoo'n hart had voor zijn zaken. Iets van die hardnekkige werkkraft en dat hevige